

Azərbaycan - Özbəkistan: uğurla davam edən elmi əməkdaşlıq əlaqələri

Müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ölkəmiz bütün fəaliyyət sahələrində beynəlxalq əməkdaşlıq əlaqələrinə yenidən nəzər saldı. Uzun illərdir ki, Özbəkistanla mövcud olan dərin tarixi və mədəni bağlar, o cümlədən elmi tərəfdaşlıq münasibətləri də fərqli müstəvidə inkişaf etməyə başladı. Hazırda birgə tədqiqatlardan alinan uğurlu elmi nəticələr, həyata keçirilən əhəmiyyətli layihələr dünya elminə töhfə verməklə yanaşı, hər iki ölkənin milli maraqlarına xidmət edir.

Ötən il Daşkenddə keçirilən Özbəkistan-Azərbaycan biznes forumu isə davam edən elmi əlaqələri daha da genişləndirdi. Tədbir çərçivəsində müxtəlif sahələri əhatə edən təşkilatlarla, eləcə də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) və Özbəkistan Respublikası İnnovativ Inkişaf Nazirliyi, həmçinin hər iki ölkənin elmlər akademiyaları arasında əməkdaşlığı dair anlaşma memorandumları imzalandı. Hazırda AMEA-nın bir sıra elmi müəssisələrinin, o cümlədən Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun alımları özək həmkarları ilə birgə tədqiqatlar aparır, müxtəlif meqalayi-hələrə imza atırlar. Azərbaycan - Özbəkistan elmi əlaqəleri çərçivəsində həyata keçirilən layihələrdən biri de İslam Sivilizasiya Mərkəzinin yaradılması ilə bağlıdır. Əlyazmalar İnstitutunun Türk dünyası əlyazmalarının tədqiqi şöbəsinin müdürü, filologiya elmləri doktoru, dosent Aygül Hacıyeva ilə səhbətimiz də elə bu məsələlərlə bağlıdır.

Aygül xanım, məlum olduğu kimi, xalqlar arasında mövcud olan dostluq münasibətlərinin kökündə həm də elm, mədəniyyət və ədəbiyyat xadimlərinin yazılı ırsının öyrənilməsi dayanır. Bu sahədə Özbəkistan alımları ilə birgə hansı əməli tədbirlərə imza atılıb?

- Övvələ qeyd edim ki, milli-mənəvi və tarixi ırs hesab olunan yazılı abidələrin öyrənilməsi, mühafizəsi və təbliği bütün dünya xalqları üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu işin qarşılıqlı şəkildə həyata keçirilməsi isə xalqlar arasında münasibətləri daha da yaxınlaşdırmaqla yanaşı, yeni elmi tədqiqat mövzularını aktuallaşdırır. Əlyazmalar İnstitutunun Özbəkistanın elmi müəssisələri ilə əməkdaşlıq əlaqələri 2014-cü ildən etibarən daha da genişlənib, bu ölkənin müvafiq təşkilatları ilə imzalanan müqavilələr çərçivəsində uğurlu nəticələr əldə olunub. Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin təşəbbüsü ilə bir neçə layihə icra olunub. Məsələn, Şah İsmayıllı Xətainin Özbəkistanda qorunan əlyazmasının faksimilesi nəşr olunub. Bu nəşrin Ön sözünün müəllifi AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli idir. Və həmin nəşrin hazırlanmasında da institutumuzun əməkdaşları yaxından iştirak ediblər. Digər layihə isə Nizami Gəncəvinin əsərlərinin özək dilinə tərcümə edilməsidir ki, həmin nəşrin Ön sözünün müəllifi Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, akademik Teymur Kərimlidir. Bundan əlavə, Özbəkistanın Azərbaycandakı səfirliliyinin təşəbbüsü ilə işq üzü görən nəşrlərdə de Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan bir sıra əlyazmaların təsvirləri yer alıb.

Keçən il Bakıda keçirilən Özbəkistan Elm və Mədəniyyət Günleri çərçivəsində "Özbəkistanın mədəni mirası dünya saxlanclarında" layihəsində iştirak edən elmi-

tədqiqat müəssisələrinin birgə silsilə tədbirləri keçirildi. Akademik Teymur Kərimlinin rəhbərliyi ilə Əlyazmalar İnstitutunun ev sahibliyi etdiyi tədbirdə sözügedən layihənin redaksiya heyətinin sədri Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Qanunvericilik Palatası sədrinin birinci müavini, akademik Akmal Saidovun rəhbərliyi ilə nümayəndə heyəti, Milli Tarix Muzeyinin direktoru, akademik Nailə Vəlihanlı, Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin direktoru, sənətşünaslıq üzrə felsəfə doktoru, dosent Nigar Babaxanovaın rəhbərliyi ilə institutun Beynəlxalq əlaqələr şöbəsi, filologiya üzrə felsəfə doktoru, dosent Lamiye Rəhimovanın rəhbərliyi ilə Türkəlli əlyazmaların tədqiqi şöbəsi, Farsdilli əlyazmaların tədqiqi şöbəsindən Mustafa Əliyev, Ərəbdilli əlyazmaların tədqiqi şöbəsindən isə Yegane Rəhnnulla yaxından iştirak edib. Fonda olan materialların her birinin ayrı-ayrılıqla tanıtım sehifələri, eləcə də Nizami Gəncəvi əlyazmalarının tədqiqi şöbəsinin böyük elmi işçisi Xoşqədəm Mirzəyevanın hazırladığı kataloqdan nümunələr də bu nəşrde yer alıb.

- Ötən il siz həm də Özbəkistanda keçirilən beynəlxalq tədbirdə iştirak etmisiniz, həmin səfər hansı diqqətçəkən hadisələrlə yadda qaldı?

- Bəli, keçən ilin 23-26 avqust tarixlərində Səmərqənd şəhərində "Ulu əcdadların mirası - Üçüncü intibahın əsası" mövzusunda VIII beynəlxalq kongres keçirildi. Qeyd edim ki, Prezident İlham Əliyevin Özbəkistana rəsmi səfəri bizim kongres günlərinə təsadüf edirdi. Çok fərqli, eyni zamanda qürurverici mənzerənin şahidi olduq. Daşkenddə demək olar ki, bütün mərkəzi küçələrdə Özbəkistan və Azərbaycan bayraqları yanaşı dalgalanırdı. Hava limanında tətənəli qarşılıqlıdan sonra gecəni Daşkenddə keçirdik. Ertəsi gün Səmərqəndin "Əbedi şəhər" tarixi-ətnöraqif kompleksində yerləşən Konqres Mərkəzində İslam Sivilizasiyası Mərkəzi və Özbəkistanın Medeni ırsının Tədqiqi, Təbliği və Nəşri üzrə Dünya Cəmiyyətinin birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən və dünyadan nüfuzlu elmi mərkəzlərinin aparıcı alımlarının bir araya gəldiyi sözügedən kongres öz işinə başladı. Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin tədbir iştirakçılara ünvanladığı təbrik məktubu səslendirildikdən sonra tədbir plenar və bölmə iclasları ilə davam etdi.

Tədbirdə ilk dəfə olaraq Özbəkistanın mədəni ırsına dair dünya saxlanclarında qorunan unikal əlyazmaların faksimileləri seriyasından yeni nəşrlər təqdim edildi. Eyni zamanda, qədim abidələrin virtual ekskursiyası, "Canlı tarix" multimedia platformasının yaranması konsepsiyası, müzeşünaslığın innovativ inkişafı, yeni arxeoloji və etnografik ekspedisiyalar, eləcə də sənι intellektin elmə tətbiqi kimi maraqlı məsələlər müzakire olundu. Bununla yanaşı, birgə beynəlxalq layihələrin həyata keçirilməsi üçün "Yol xəritəsi"nin təsdiqi, əməkdaşlıq memorandumlarının imzalanması, gələcək elmi tədqiqatların və layihələrin koordinasiyası üzrə Beynəlxalq ekspert şurasının yaradılması, Səmərqənd deklorasiyasının qəbul olunması da yaddaqalan mühüm hadisələrden idi.

Məlumat üçün bildirim ki, ilk dəfə sözügedən kongresdə 2022-ci ildə Əlyazmalar İnstitutunun direktoru akademik Teymur Kərimli və filologiya elmləri doktoru, dosent Əzizə Nəcəfov iştirak ediblər. Həmin tədbirdə Teymur müəllim özək müəlliflərinin əlyazmaları, onların tərcümə edilərək təbliği olunması, aparılan tədqiqatlar və perspektivlər haqqında məruzə ilə çıxış etmiş və institut fondunda qorunan "Qədərxan lügəti"nin avtoqraf nüsxəsinin fotofaksimile nəşrini İsləm Sivilizasiyası Mərkəzinə hədiyyə etmişdi. Məhz bu görüsənən sonra qarşı tərəf Özbəkistanın mədəni ırsına dair hazırlanmış çoxcildiyyin bir cildinə Azərbaycana həsr etmek arzusunda oldu-

qlarını bildirmişdilər. Həmin nəşrdə müzeylərimizdə və institutumuzda saxlanılan materiallar öz əksini tapşımırdı. Müvafiq təşkilatla imzalanan müqavilə əsasında toplu hazırlanırdı. Ön sözün müəllifi Əzizə Nəcəfov olan bu nəşrin əsərə gələsində tarix üzrə felsəfə doktoru, dosent Nigar Babaxanovaın rəhbərliyi ilə institutun Beynəlxalq əlaqələr şöbəsi, filologiya üzrə felsəfə doktoru, dosent Lamiye Rəhimovanın rəhbərliyi ilə Türkəlli əlyazmaların tədqiqi şöbəsi, Farsdilli əlyazmaların tədqiqi şöbəsindən Mustafa Əliyev, Ərəbdilli əlyazmaların tədqiqi şöbəsindən isə Yegane Rəhnnulla yaxından iştirak edib. Fonda olan materialların her birinin ayrı-ayrılıqla tanıtım sehifələri, eləcə də Nizami Gəncəvi əlyazmalarının tədqiqi şöbəsinin böyük elmi işçisi Xoşqədəm Mirzəyevanın hazırladığı kataloqdan nümunələr də bu nəşrde yer alıb.

- Maraqlıdır, sizin konqresdə təqdim etdiyiniz məruzə hansı mövzunu əhatə edirdi?

- Mən "Azərbaycanda türkologianın inkişafı: tədqiqat vektorları və islamlığın təsiri" mövzusunda məruzə ilə çıxış etdim. Azərbaycanda İsləm dininin, müsəlman aləmine məxsus mədəniyyətin və türk dillərinin, eləcə də eyni dini etiqada, oxşar dillərə məxsus Türkəlli xalqların formalşaması ilə bağlı təqdim etdiyim məlumatlar böyük maraqla qarşılıqlı. Hələ o dövrlerdə mədrəsələrdə İsləm dininə aid dərslerle yanaşı, astronomiya, coğrafiya, cəbr və həndəsə, tibb və digər dünyəvi elmlərin tədris olunması, bundan əlavə, tədris programının ictimai elmlərin, felsəfə və məntiqin də daxil edilməsi ilə bağlı faktlar xüsusi diqqət çəkdi.

Məlum olduğu kimi, türkologianın istiqamətlərindən biri de türk dünyasının tarixidir. Türk dünyasının tarixi isə müəyyən vaxtdan etibarən əsasən İsləm dini ilə bağlı olub. Buraya VII-X əsrlərdə İsləm dininin yayılması, kütüvə qəbul olunması, türk torpaqlarında məscidlərin inşa edilməsi kimi faktları aid etmək olar. O dövrə yaşayan Buxari, Fəxrəddin ər-Razi, Əl Fərabi, Yusuf Həmedani, Əhməd Yasəvi, Əbdülxalıq Hicuvani, Əmir Qulyal, Əl-Birunu kimi dahi alımların qiymətli əsərləri var. Daha sonrakı dövrlərdə yaşayıb-yaratmış Bahauddin Nəkşibəndi, Hoca Əhrar və digər İsləm sivilizasiyası korifeylərinin dili ilə desək, "Türk xalqları İsləm xeyir-duası ilə şərəfləndiriliblər". Ümumiyyətlə, İsləmin yayılmasında bir çox türk dünyası mütəfəkkirlərinin əhəmiyyətli rolü olub. Daha sonralar Türkəlli xalqların yaşadığı ərazilərdə türk dilinin öyrənilməsi məsələsi de aktuallaşır. Onu da deyim ki, Sovet imperiyası süqutu uğradıqdan sonra müstəqilliyini bərpa edən ölkələrdə xüsusən də, Türkəlli xalqların yaşadığı ərazilərdə türkologiyaya münasibet ciddi şəkildə dəyişdi. Müstəqillik bu sahəyə xüsusi nəfəs gətirdi, türkologiya həm siyasi-ideoloji nöqtəyi-nəzərdən, həm də tədris baxımdan fərqli məzmunda inkişaf etməye başladığını yeni yanaşma tələb etdi. AMEA-nın digər institut və təşkilatları kimi, Əlyazmalar İnstitutunda da qədim türkologiya əlyazmaları tədqiqat obyektinə çevrildi, böyük nailiyyətlər, uğurlu elmi nəticələr əldə olundu. Hazırda respublikamızda türkologiya fənlərin tədrisi və elmi tədqiqatlar istiqamətində yeni perspektivlər müəyyən olunur. Qeyd etdim ki, Türkologianın istiqamətlərindən biri de türk dünyasının tarixinin öyrənilməsidir. Bu baxımdan, İsləm Sivilizasiyası Mərkəzinin fəaliyyəti türkolog tədqiqatlarından da yan keçməyəcək.

Onu da əlavə edim ki, mənimlə birlikdə həmin tədbirdə iştirak edən Qarabağ Universitetinin filologiya kafedrasının müdürü

Xatira CABBARZADE

ri dosent Əzizə Nəcəfov "Elm və maarif islam sivilizasiyasının əsası kim" adlı bölüm iclasında "Qarabağda təhsil və maarifin inkişafı tarixində: məktəblərdə universitetdək (XVIII-XXI əsrlər)" mövzusunda məruzəsini təqdim etdi. Bu çıxış da konqres iştirakçılarının böyük marağına səbəb oldu. Bundan əlavə, Türkiye və Özbəkistan universitetlərinin nümayəndləri ilə keçirilən görüşlərdə Qarabağ Universiteti haqqında etraflı məlumatlar nəzəre çatıldı, buquetlər təqdim edildi.

- İslam Sivilizasiya Mərkəzi deyəndə ilk növbədə əsas hədəfi dinimizin özəlliklərini ehtiva və təbliğ edən bir qurum gelir göz önüne. Xüsusən də, İsləm dinini və müsəlman aləmini terrorçuluq, ekstremitizmle ittiham edən qüvvələrin gündəngünə çoxaldığı bir vaxtda belə bir mərkəzin fəaliyyəti bə ki kimi dezinformasiyaların ifşası baxımından da əhəmiyyətdir.

- Əlbətə, hazırda islamofobiya məyillirinin artması, İsləm dininin potensial təhlükə mənbəyi kimi aşılanması, müsəlmanlara qarşı şübhə, ayri-seçkilik və açıq nifrətin geniş yayılması hər kəs kimi, təbii ki, bu sahədə çalışan alim və mütəxəssisləri də narahat edir. Təsadüfi deyil ki, "Islamofobiya ilə Mübarizə Günü" də də dini inanclarla bağlı ayri-seçkililik, dözümsüzlük və şiddet hallarının çoxalması kimi məsələlər pislənir.

Təessüf ki, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların bu mənfi tendensiyaların aradan qaldırmasının vacibliyini əks etdirən çağrılarını eksi olaraq İsləm dininə, mədəniyyətinə qarşı məqsədönlü şəkildə təbliğat aparılır, İsləmin əsl mahiyyəti təhrif edilir, onu terrorla eyniləşdirilmək, ləkələmək və qaralamaq cəhdləri həyata keçirilir. İsləm Sivilizasiya Mərkəzinin məqsədi həm də İsləmin sülh, mərhəmət, toleransiya və ədalət dini olduğunu aşılımaqdır.

Həm Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev, həm də Özbəkistan Respublikası Prezidenti Şəfkat Mirziyoyev dini bərabərlik və inklüzivliyin hər iki xalqın həyat tərzi olduğunu dəfələrlə beynəlxalq seviyyəli yüksək tribunalarda səsləndirilənlər. Sərr deyil ki, multikultural dəyərlərə hörmət bizim dövlət siyasetimizin prioritet istiqamətlərindən. Özbəkistanda da söyügedən dəyərlərə böyük önəm verilir. Bu mənada əminliklə demək olar ki, "Cəhəletə qarşı maarifləndirmə" şurəsına xidmət edən bə ideyaların reallaşdırılması dəstələq və əməkdaşlıq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edəcək. Ümumiyyətlə, haqqında söz açdığımız kongres hər iki ölkənin mədəni ırsı ilə bağlı materialların tədqiqi, nəşri və təbliği ilə bağlı yeni layihələrin müzakirəsi baxımdan da əhəmiyyətlidir. Səfər çərçivəsində XIII "Şərq tərənələri" Beynəlxalq Musiqi Festivalının açılış mərasimində də iştirak etdi. Bu mötəbər beynəlxalq tədbirin məhz Qarabağ şəkəstəsi ilə açılışını izləmək çox xoş və qururverici idi. İsləm Sivilizasiyası Mərkəzinin yaradılması həqiqətən önemli hadisədir. Ümidvarlı ki, bu mədəni-humanist meqalayihe Şərqi mütəfəkkirləri və elm adamlarının dünya elmine və sivilizasiyasına bəxş etdiyi töhfələrə dair fundamental tədqiqatların aparılmasına təkan verəcək.